

Гусар В. В., здобувачка вищої освіти;
Чорнодон М. І., доцентка
кафедри журналістики та соціальних комунікацій
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ

***Анотація.** У роботі висвітлено актуальне питання гендерної рівності в умовах війни. Наведено приклади усталених у суспільстві гендерних стереотипів щодо ролі жінок та чоловіків. Проаналізовано законодавче регулювання окресленого питання та викормлено виклики, які сьогодні залишаються «поза правовим полем». Особлива увага приділена ролі жінки у воєнних реаліях та ризикам, з якими доводиться стикатися представницям жіночої статі, опановуючи різні професії, зокрема у військовій сфері.*

***Ключові слова:** гендер, гендерна рівність, дискримінація за ознакою статі, права і свободи людини, воєнний стан.*

Вступ. Питання гендерної рівності набуло своєї актуальності ще задовго до повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, однак саме ескалація конфлікту стала своєрідним каталізатором до висвітлення актуальних проблем, які замовчувалися роками. Упродовж багатьох століть суспільство толерувало гендерні стереотипи, оцінюючи людину насамперед за ознакою статі та виконанням нею соціальних ролей, а не як повноцінну особистість, що не зобов'язана відповідати усталеним «стандартам». Ці та інші фактори призвели до виникнення та укорінення явища гендерних ролей, тобто стійких уявлень про моделі поведінки, які притаманні особам протилежної статі.

Основна частина. Традиційно суспільство очікує виконання різних ролей від жінки та чоловіка: чоловіків прийнято оцінювати за трудовими та професійними успіхами, жінок – насамперед за наявністю сім'ї та дітей. Так, більшість пересічних людей вважає, що жінка та чоловік від природи володіють певними рисами характеру та схильностями, і завдяки тому мають різний соціальний статус [1, с. 7]. Можна навести приклади найбільш поширених міфів щодо ролей чоловіків та жінок, які до сьогодні активно використовуються не лише у повсякденному житті, але й є частиною відомих рекламних кампаній. Йдеться, зокрема, про те, що жінка не повинна надавати професійному розвитку та кар'єрі пріоритетного значення, оскільки її основний обов'язок – народження та виховання дітей і створення сімейного затишку. Натомість чоловік зобов'язаний постійно працювати, щоб забезпечити свою сім'ю. Прикладом іншого поширеного міфу є те, що жінки більш вразливі та здатні до співпереживання, тоді як чоловіки мають бути серйозними, оскільки вони є «представниками сильної статі». Насправді поділ на гендерні ролі складно назвати об'єктивним, оскільки під час цього зовсім не враховують особливості характеру людини. Чи доцільно вважати, що жінка-кар'єристка обов'язково має бути нещасною, бо суспільство вирішило,

що її призначення полягає в іншому? Чи обов'язково чоловік, який щиро проявляє свої емоції, – слабкий?

Сучасні дослідження антропологів, психологів та соціологів (Дж. Батлера, М. Мід, Г. Плосса, П. Бергер, Т. Лукман) поставили твердження про природну обумовленість рис жінок та чоловіків під сумнів. До того ж прагнення людини відповідати таким «стандартам» обмежує розвиток особистості, можливості самореалізації, безпідставно звужує економічні, політичні та соціальні можливості [1, с. 8]. Загалом можна констатувати, що обмеження за ознаками гендеру є серйозним порушенням основоположних прав і свобод людини та громадянина, які гарантуються законодавством.

Стаття 21 Конституції України регламентує, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Стаття 24 Основного Закону України є надважливою правовою нормою в контексті забезпечення гендерної рівності на національному рівні, оскільки положеннями цієї статті передбачено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [2]. Отже, Конституція України чітко регламентує рівність прав жінки та чоловіка, не допускаючи жодних привілеїв чи обмежень, зокрема за ознакою статі. Тому будь-яке порушення вважається антиправним і таким, що зазіхає на основоположні права людини і громадянина.

Щодо спеціального законодавства, спрямованого на забезпечення гендерної рівності в Україні, основним нормативно-правовим актом є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (далі – Закон), мета якого полягає у досягненні паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України. Стаття 6 Закону передбачає заборону дискримінації за ознакою статі, а стаття 24 встановлює відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [3]. Також Україна ратифікувала низку міжнародних документів, що покликані гарантувати гендерну рівність. Але законодавче регулювання все одно дещо відстає від стрімкого розвитку суспільних відносин, а тому не може відповідати новим викликам, що системно виникають у суспільстві. Внаслідок цього багато аспектів залишаються «поза правовим полем».

Як попередньо зазначалося, повномасштабне російське вторгнення у лютому 2022 р. активувало питання гендерної рівності. Багато професій, які раніше займали переважно представники чоловічої статі, почали опановувати жінки. Сьогодні вони активно працюють у сфері промисловості та енергетики, будівництва, опановують різноманітні технічні професії (наприклад, керування спеціальними видами транспорту, електрозварювання, металообробка та інші), виконують бойові ролі. Якщо до початку великої війни відсоток жінок в армії був незначним, то станом на 1 січня 2025 р. в Збройних Силах України служать понад 70 000 жінок, – повідомляє бригадний генерал юстиції Сергій Мельник. За його словами, «жінки у війську щодня демонструють стійкість та професійність. Ми маємо забезпечити для них рівні можливості й умови служби. Тому Міноборони продовжує активно впроваджувати політику гендерної рівності в армії, зокрема: забезпечує рівні можливості для кар'єрного росту, створює спеціальні програми, розвиває міжнародне партнерство – Канада, Велика Британія, Швеція, НАТО» [4].

Попри те, що багато жінок виявили активну позицію та вступили до лав Збройних Сил, представники чоловічої статі почали відкрито заявляти про обмеження їх конституційних прав в умовах війни та надання переваг представницям жіночої статі. Свою думку вони нерідко аргументують, посилаючись на положення статті 65 Конституції України, яким визначається, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України [2]. Справді, у мережі часто можна зустріти публікації, що закликають до впровадження обов'язкової мобілізації не лише для чоловіків, але й для жінок. Але чи готова держава забезпечити рівні можливості чоловікам та жінкам, якщо кількість останніх суттєво зросте у зв'язку з обов'язковим призовом і мобілізацією? Імовірніше, на цьому етапі Україна не готова до таких змін.

Ведуча подкасту «Гендерні окуляри» Іванка Фединчук разом зі співведучою Іриною Трохим наголошують на бар'єрах, із якими стикаються жінки-військовослужбовиці, що передусім полягають у недостатній компетенції, оскільки значна частина військових навчальних закладів, згідно з інструкціями, приймали на навчання виключно чоловіків. Окремо в подкасті зверталася увага на те, що до сьогодні немає всіх елементів форми для жінок, жінки продовжують стикатися з постійними перешкодами щодо проходження медогляду чи здачі нормативів, обов'язкових для підписання контракту. Охочі стати професійними військовослужбовицями та пройшли всі стадії наперекір системі, яка була не готовою до таких викликів [5].

Громадська діячка Марія Берлінська у своєму проєкті «Невидимий батальйон» доводить, що багато жінок воювали, хоча за законом не мали права брати участь у боях, тому реєструвались у військово як кухарки чи прибиральниці [6]. Це є ще одним свідченням того, що жінки-військовослужбовиці, які займали відповідні професійні посади офіційно, до повномасштабного вторгнення були переважно винятком.

Головна боротьба, як пояснює гендерна радниця Збройних Оксана Григор'єва, полягає в тому, щоб жінок не вважали «солдатами другого сорту». «The Economist» наводить приклад колишньої професійної багатоборки Аліни Шух. Хоча вона,

за її словами, набагато сильніша, ніж чоловіки-солдати, їй не вдалося вступити до бригади «Азов», де їй відповіли, що там «для жінок немає посад». Натомість вона приєдналася до бригади НГУ «Хартія» [6].

Загалом держава в цей надскладний час намагається забезпечити рівність між чоловіками та жінками в секторі оборони, але ці дії потребують значних зусиль та фінансових ресурсів, оскільки такі зміни повинні бути реальними, а не мати формальний характер, оскільки від цього залежить не лише фізичне здоров'я жінок в армії, але й їх моральний стан загалом.

Висновки. Розмежування чоловіків та жінок не обмежується їх біологічними відмінностями, а формується під впливом соціальних, культурних і правових чинників. Попри те, що питанню гендерної рівності приділяється чимало уваги, розмежування чоловіків та жінок за гендерними ролями продовжує існувати в нашому суспільстві, що звикло оцінювати інших не як повноцінну особистість, а за тим, чи відповідає вона усталеним шаблонам, які часто є стереотипними та суб'єктивними.

Аналіз національного законодавства свідчить про те, що будь-які обмеження за ознаками статі є неправомірними, такими, що порушують основоположні права і свободи людини. Тому за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків особу може бути притягнуто до цивільної, адміністративної та навіть кримінальної відповідальності. Попри це, закон зазвичай дещо «відстає» від наших реалій, а тому деякі важливі питання залишаються неврегульованими до сьогодні.

Після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну у лютому 2022 р. гендерні стереотипи стали ще більш виразними, оскільки через обставини жінкам довелося опановувати професії, якими вони раніше не займалися, як наслідок – стикатися з постійними утисками та порівняннями з особами протилежної статі. Чоловіки натомість теж почали активніше заявляти про гендерну дискримінацію за ознаками статі, зокрема у розрізі мобілізації.

Загалом питання гендерної рівності не треба ігнорувати, оскільки воно часто є першопричиною серйозних проблем. Суспільство повинно поступово відмовлятися від стереотипного мислення, що виявляється в оцінці людини за її гендерною роллю. Приписи закону тісно переплітаються з нормами моралі та є пов'язаними соціальними регуляторами, а тому остаточне визнання гендерної рівності залежить не лише від правового регулювання, а передусім від поглядів та уявлень кожної людини.

Список використаних джерел

1. Гендерна політика в Україні. Методичний посібник для державних службовців, представників органів місцевого самоврядування та ЗМІ. Харків: Райдер, 2007. 44 с.
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (Із змінами).
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561. (Із змінами).

4. Міноборони: у ЗСУ служать понад 70 тисяч жінок, більше ніж 5,5 тисяч – на передовій. *Радіо Свобода*. 08.03.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-minoborony-zhinky-armia/33340821.html> (дата звернення: 13.04.2026).

5. Дивитися уважніше: навіщо нам гендерний підхід. *Women's perspectives*. 17.01.2026. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pYtvycTLuyE&t=1300s> (дата звернення: 13.04.2026).

6. До повномасштабного вторгнення Росії українська армія на 15 % складалась з жінок. Тепер їх кількість подвоїлась. The Economist пояснює, які бар'єри вони ламають у війську. *Forbes.ua*. 02.08.2025. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rosii-ukrainska-armiya-skladalas-na-15-z-zhinok-teper-ikh-ponad-vidvichi-bilshe-the-economist-poyasnyue-yaki-bareri-voni-lamayut-u-viysku-01082025-31709> (дата звернення: 13.04.2026).

УДК 070:004.738.5]:316.77:305-055.2(477)

*Михайлюк Є. С., здобувачка вищої освіти;
Василенко В. Ю., кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри журналістики та соціальних комунікацій
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЖІНОК В УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-МЕДІА

***Анотація.** У роботі досліджено особливості представлення жінок в українських онлайн-медіа, зокрема проаналізовано прояви гендерних стереотипів, сексизму та обмеженої суб'єктності жінок у медійному контенті. Розглянуто кількісні та якісні аспекти представленості жінок, їхню роль як героїнь і експертток, а також мовні особливості висвітлення.*

***Ключові слова:** гендер, медіа, репрезентація, сексизм, стереотипи, онлайн-медіа.*

Вступ. За даними звіту 2025 р. з Глобального гендерного розриву Україна посідає 62 місце з-поміж 148 країн [3]. Сучасні онлайн-медіа відіграють ключову роль у формуванні суспільних уявлень про гендерні ролі, норми та очікування. Вони не лише відображають реальність, а й активно конструюють її, задаючи межі сприйняття жінок і чоловіків у публічному просторі. У цьому контексті важливо дослідити, як жінки представлені в українських онлайн-медіа та які наративи домінують у їх висвітленні.

Попри поступове зростання уваги до гендерної рівності, медійний простір досі відтворює стійкі стереотипи, що впливають як на якість журналістики, так і на суспільні уявлення про роль жінок.

Основний розділ. Однією з характерних рис сучасних онлайн-медіа є використання матеріалів, що акцентують на зовнішності жінок, їхньому одязі чи фізичних характеристиках. Подібні тексти часто мають клікбейтний характер і